

مقدمه :

پیش از پیدایش دانش جدید تحت نام اخلاق زیستی، علم اخلاق به مدت بیش از دو هزار سال از زمان بقراط حکیم محور طبابت بوده است. در جهان پیچیده امروز، آموزش اخلاق زیستی در رشته پزشکی امری الزامی می باشد، زیرا: خطی مشی های پزشکی و قانون گذاری جهت حفظ حقوق بیماران همواره در حال تغییر است، عملکرد سیستم های مراقبت بهداشتی با گذشته فرق کرده است و امروزه، طب بالینی تصمیم سازی درباره هر موضوع جدید را حایز اهمیت می شمارد. به منظور انجام مراقبت های پزشکی به شیوه اخلاقی و انسانی، لازم است پزشکان جنبه های خاص اخلاق پزشکی را بهتر بیاموزند و یاد بگیرند که قاطعانه درباره پیچیدگی های فزاینده جهان پزشکی تفکر کنند. برنامه های آکادمیک آموزشی برای دانشجویان، دستیاران و آموزشهای مداوم برای پزشکان، بهترین روش نیل به این هدف می باشد. امروزه، اخلاق زیستی در بسیاری از دانشکده های پزشکی جهان تدریس می شود و این ضرورت وجود دارد که گروهی از مدرسین ورزیده به امر آموزش اخلاق زیستی به پزشکان مبادرت نمایند. باید مدرسان را تشویق نمود تا به این مسوولیت مهم اهتمام ورزند و در این زمینه توصیه های کاربردی به پزشکان ارایه کنند تا موجب ارتقا دانش پزشکی در بالین گردند. آموزش اخلاق زیستی به پزشکان با به کارگیری یک رویکرد بالینی تسهیل می شود. آموزش این دانش باید در تمام مراحل آموزش پزشکی شامل کارآموزی، کارورزی، دستیاری و آموزش مداوم قرار داده شود. ضروری است فرهنگی در برنامه های آکادمیک و واحدهای آموزش بالینی شکل بگیرد که به نکات مورد توجه اخلاقی بیمار و خانواده اش حساس باشد. مدرسان بالینی باید به شخصیت سازی دانشجویان توجه داشته باشند، زیرا شخصیت برای زندگی اخلاقی موضوعی محوری است.

اخلاق زیستی یا بیواتیک (به فرانسوی: Bioethique) مطالعات فلسفی در ارتباط با مسایل بحثبرانگیز اخلاقی است که از پیشرفت بشری در علومی چون زیست شناسی و پزشکی به وجود آمده اند. متخصصان بیواتیکس به دنبال یافتن پاسخ هایی برای سؤالات اخلاقی هستند که از ارتباط بین علم زیست شناسی، تکنولوژی زیستی (بیوتکنولوژی)، پزشکی، علوم سیاسی، حقوق، فلسفه و دین شناسی ایجاد شده اند. فلسفه حقوق پزشکی (Medical Jurisprudence) از جمله موضوعاتی است که در کنار اخلاق زیستی مورد بررسی قرار می گیرد.

از آنجا که زیست فناوری در ایران علمی نوپاست و برنامه های آن به چند مرکز تحقیقاتی و پروژه های خاص تحقیقاتی محدود بوده، اخلاق زیستی و بایدها و نبایدهای آن جایگاهی نداشته است. موضوع اخلاق علوم زیستی بسیار پیچیده است و به گفته کارشناسان کمتر کسی در ایران بر تمامی جوانب آن از مسائل مذهبی و اجتماعی گرفته تا حقوقی و علمی احاطه دارد. در حال حاضر، قوانین ایران در زمینه تولید و مصرف محصولات حاصل از دستکاری ژنتیکی ساکت است به همین جهت در برنامه ملی زیست فناوری بر تدوین استانداردهای ملی محصولات و تجهیزات تأکید شده است. [۱]

مراقبت بهداشتی، مراقبت سلامت، یا خدمات درمانی حفظ یا بهبود سلامت انسان از طریق تشخیص، درمان، یا پیشگیری بیماری، جراحی، و دیگر اختلالات جسمی و روحی است. مراقبت های بهداشتی توسط متخصصان بهداشت و متخصصان پیراپزشکی وابسته ارائه می شود. پزشکی، دندانپزشکی، داروسازی، مامایی، پرستاری، بینایی سنجی، شنوایی شناسی، روانشناسی، کاردرمانی، فیزیوتراپی، پزشکیاری ورزشی و سایر مشاغل بهداشتی، همه بخشی از مراقبت های بهداشتی هستند. مراقبت های

بهداشتی شامل کارهایی است که در ارائه مراقبت‌های اولیه، مراقبت‌های ثانویه و مراقبت‌های ثالثه و همچنین در بهداشت عمومی انجام می‌شود.

اخلاق نفع‌نگار با تمرکز بر مصلحت عمومی، به عنوان ملاک اصلی اخلاقی بودن هنجار، اصولاً نمی‌تواند به عنوان مبناي اخلاقي در زمینه حقوق بشر قرار گیرد. اخلاق فضیلت‌مدار با وجود کاربرد آن در تربیت فضیلت‌محوران افراد، قادر به ارائه نظریه عدالت و در نتیجه، ایجاد سیستمی حقوقی نخواهد بود. از سوي دیگر تاکید بر فضیلتها در باز توزیع امکانات اجتماعی، اعم از ثروت و قدرت و معرفت می‌تواند روحیه دورنگی و نفاق را گسترش داده و در عمل مروج رذیلت و نه فضیلت باشد. اخلاق نوع دوستانه علی‌رغم این واقعیت که در گفت‌وگویی فنیستی متولد شده است، ضرورتی ندارد در همان حوزه باقی بماند و می‌تواند، در نظام حقوقی به عنوان مکملی برای اخلاق حق‌مدار مطرح باشد. نگارنده در این مقاله به این نتیجه خواهد رسید که نظام حقوقی موجه و در عین حال کارا نمی‌تواند، تنها بر یک نظریه اخلاقی تکیه زند، بلکه بایستی انعکاسی از تلفیق نظریات اخلاقی مختلف باشد.

اخلاق زیستی طی دو دهه گذشته شاهد معرفی شدن (سکولاریزاسیون) بوده است و در این ارتباط متعاقباً نفوذ افکار مذهبی در اخلاق زیستی کاهش یافته است. اخلاق زیستی امروزه دیگر همانند سابق تحت اقتدار مذهب و پزشکی سنتی قرار ندارد. متأسفانه این مبحث تحت غلبه بیشتری از مفاهیم فلسفی، اجتماعی و قانونی قرار گرفته است. در ممالک اسلامی دین هنوز تأثیر بسزایی در جنبه‌های مختلف رفتاری، کرداری و سیاسی مردم دارد. از آنجا که علم بدون اعتقاد، مخرب روح انسانی است، بنابراین تعجبی ندارد که همواره شاهد تعامل و ارتباط متقابل علم و دین از آغاز تاریخ بشریت با یکدیگر باشیم. قرآن کریم مردم را به ازدواج، تشکیل خانواده و ازدیاد نسل ترغیب کرده است. آیه‌ای از قرآن می‌فرماید: ما رسولان خود را فرستادیم و قبل از آن همسر و فرزندان را برای آنان مقرر کردیم. (قرآن کریم سوره رعد آیه 38). آیه دیگری می‌فرماید: و خداوند برای شما همدم‌هایی از جنس خودتان آفرید و به واسطه وصلت شما، پسران و دختران و نوه‌ها را موجودی بخشید و برای شما از بهترین‌ها روزی مقرر فرمود (قرآن کریم سوره نحل آیه 72). در مورد ناباروری در بین زوجین خداوند می‌فرماید: خداوند دختر و پسر را به هر که بخواهد ارزانی می‌دارد و عقیم می‌گذارد هر کس را اراده فرماید (قرآن کریم سوره شورا آیه 50-49). پیشرفت‌های صورت پذیرفته در تکنولوژی تولید مثل و لقاح خارج رحمی، جدا ساختن رابطه جنسی از تولید مثل را ممکن ساخته است. این پیشرفت‌ها زنان را قادر ساخته است تا بتوانند بدون داشتن رابطه جنسی از طریق طبیعی و یا لقاح آزمایشگاهی حامله شوند. همچنین در ادامه این روش‌های درمانی، امکان استفاده از باروری شخص ثالث از طریق تخمک، اسپرم و یا رحم دیگری فراهم آمده است. دستورالعمل‌های اصلی باروری کمکی یا لقاح خارج از رحمی از دیدگاه اهل سنت در جهان اسلام، عبارتند از این که: انجام ART (Assisted Reproductive Technology) برای زوجین و به عنوان یک روش درمانی تنها در زمانی مقدور خواهد بود که عقد ازدواج آنان اعتبار قانونی داشته و فقط از گامت زوجین در تشکیل جنین استفاده گردد. قرارداد ازدواج به واسطه طلاق یا مرگ همسر باطل می‌گردد و لذا استفاده از گامت همسر متوفی یا مطلقه ممنوع است. اهل سنت اهدای اسپرم و تخمک را به جهت اختلاط نسل ممنوع می‌دانند. سابقاً فتوایی وجود داشت که اهدای تخمک یا جنین را در خانواده‌ای که مرد، دو همسر و یا بیشتر داشت (Bigamy) مجاز می‌دانست. در حالی که اکنون این فتوا تغییر یافته است و امکان جابجایی گامت از همسران متعدد یک فرد نیز مجاز نیست. از سال 1991 در آلمان قانونی تصویب شد که به کارگیری روش‌های کمک باروری را قانونمند نمود. این قانون اهدای تخمک و جنین را

مجاز ندانسته، در حالی که استفاده از اهدای اسپرم مجاز شناخته شد. اهدای تخمک و جنین صرفاً به دلیل مشکلات قانونی احتمالی متعاقب آن مردود دانسته شده است. این محدودیت‌ها فقط جنبه قانونی داشته و بر مبنای اصول دینی یا اخلاقی نیست.

اخلاق زیستی علم بقای انسان و بهبود زندگی اوست که زیست‌شناختی را با ارزش‌های انسانی ترکیب می‌کند لذا به نوعی با سبک زندگی و اخلاق ارتباط دارد. خانواده رکنی مهم از حیات انسان است که در صعود و سقوط او نقش و جایگاه بی‌بدیلی ایفا می‌کند. بدیهی است چنین نهاد سرنوشت‌ساز باید دارای آیین خاصی باشد تا بتوان از ظرفیت آن در حیات و بقای انسان بهره‌برداری کرد. این آیین را می‌توان اخلاق زیست خانواده نام نهاد.

در دین غنی اسلام به کانون مقدس خانواده و نقش آن در تعالی مادی و معنوی انسان به طور جدی توجه شده، و توسط دانشمندان اسلامی از جمله عرفا مورد عنایت ویژه بوده است. عرفای اسلامی در ادوار مختلف اسلام مصداق انسان‌های مصلح و منشأ برکات بسیاری برای بشریت بوده‌اند و تجارب و رهنمودهای راهبردی و کاربردی در موضوع اخلاق زیستی به ویژه اخلاق زیست خانوادگی را ارائه کرده‌اند.

سوال اصلی این است که عارفان ثقلینی معاصر از چه اخلاق زیستی در خانواده خود برخوردار بوده و چه توصیه‌های اخلاقی برای ارتقای سلامت جامع در زیست خانوادگی ارائه کرده‌اند؟ در این نوشتار سعی شده است تا با روش اسنادی به مطالعه و بررسی آثار و احوال برخی از عارفان مشهور شیعی معاصر و تحلیل و توصیف آن، پاسخ سوال مطروحه دریافت و ارائه شود.

به نظر می‌رسد عارفان ثقلینی معاصر بر اساس آموزه‌های ناب اسلامی خود از معرفت و علم و اخلاق و رفتار لازم در حوزه زیست خانوادگی برخوردار بوده و مصداق کاملی از یک انسان مصلح و طیب معنوی بوده‌اند و در فرصت‌های ممکن با روش‌های مختلف، دیگران را نیز به آداب و آیین زیست اسلامی توصیه کرده‌اند که باعث ارتقای سطح سلامت، امنیت، آسایش و آرامش فردی و اجتماعی می‌گردد. زندگی خود این عارفان و پیروان آنها نشان می‌دهد که نوع سبک زندگی و اخلاق زیستی آنها در خانواده باعث رشد و گسترش بهداشت و سلامت جسمی و روانی افراد و جامعه می‌گردد و تجربه زیستی و الگوی اخلاقی آنها خانواده‌ها را استحکام می‌بخشد. مخصوصاً در عصری که بنیاد خانواده‌ها متزلزل و آمار طلاق‌ها و فرار از خانه بیش از هر زمان دیگری خود نمایی می‌کند.

واژه اخلاق زیستی (bioethics) از ترکیب پیشوند bio به معنی زیست (حیات) و واژه ی ethics به پدیده‌ها و دستاوردهای علوم زیستی و پزشکی که موضوع آنها انسان است، همواره با سوالات اخلاقی بسیاری بوده‌اند. پاسخگویی به اینگونه سوالات اخلاقی نیز مستلزم بهره‌گرفتن از نظرات کلی اخلاقی است که تفاوت‌های فاحش و بنیادینی با یکدیگر دارند. به تدریج رشته‌ای به نام اخلاق زیستی ایجاد شده که از جمله رشته‌های در حال توسعه است و در سطح جهانی مورد توجه قرار گرفته هدف از این رشته پاسخگویی به سوالات اخلاقی مربوط به علوم زیستی و پزشکی است از جمله مسائلی که در اخلاق زیستی اهمیت به سزایی دارد، مبنای فلسفی یا نظریه کلی است که بر اساس آن می‌توان پدیده‌ها و دستاوردهای جدید علمی و پزشکی را قاعده‌مند کرد و داوری‌های اخلاقی مناسبی انجام داد. در این

مقاله، ضمن بیان برخی از این مبانی فلسفی، نشان داده خواهد شد که رویکرد مناسب در سطح بین المللی هم به لحاظ منطقی و هم به لحاظ عملی، رویکرد مبتنی بر نظام بین المللی حقوق بشر است و همین رویکرد توسط دولت ها اتخاذ شده است.

مجموعه نقطه نظرات و اصول اخلاقی-فلسفی پدید آمده است. در واقع اخلاق زیستی خطرات و محسنات حاصل از تأثیر فناوریهای نوین بر سلامت و حیات بشر را ارزیابی می کند. به بیان دیگر اخلاق زیستی مجموعه ای از تفکرات، تعهدات، اصول و خط مشی هایی اطلاق میشود که حدود مجاز آزمایشگاهها و تجربیات ژنتیکی قابل انجام روی موجودات زنده را از نقطه نظر مسائل اخلاقی مورد سنجش و ارزیابی قرار میدهد. کلمه اخلاق زیستی اولین بار توسط Potter (۱۹۷۰) استفاده شد. وی اخلاق زیستی را بعنوان يك رشته جدید و با نام علم بقا خوانده بود که سعی در تولید تدابیری دارد آه این تدابیر، فرایندهایی را برای چگونگی استفاده از علومی مطرح می کند که برای زندگی خوب اجتماعی از طریق ارتباط واقع گرایانه بین علم مرتبط با طبیعت بیولوژیکی افراد و طبیعت تلاش مینماید.

اخلاق زیستی واژه نسبتاً جدید در قیاس بین اخلاق پزشکی و فلسفه ی عمل است که دارای اصولی می باشد که این اصول از اصول اخلاقی و گسترش در تفسیر تفکرات فلسفی با واقعیت ها و ارزش های علمی مشتق شده است. چهار اصل بنیادی در اخلاق زیستی وجود دارد: اصل احسان، اصل آسیب آور نبودن، اصل خود مختاری و اصل عدالت. مرکزیت در اخلاق زیستی بر پایه ی سه محور متفاوت است: زنده محوری (بیودمکراسی)، انسان محوری و اکوسیستم (طبیعت) محوری. این محوریت نقش اساسی در ارزیابی ها و آنالیزهای سود ها و خطرات ناشی از تکنولوژی های جدید ایفا می کند.

ادرس: مقاله اخلاق زیستی در بیوتکنولوژی ، مرکز همایش های بین المللی

علم یکی از فعالیتهای فکری روشمند و اصلی انسان است و آزادی تحقیق، بخشی جداییناپذیر از آزادی اندیشه به شمار میرود. اما علم باید دو شرط را نیز برآورده کند :

1. پیگیری پیشرفت خود؛

2. تضمین امنیت و سلامت نوع انسان .

وظیفه اخلاق زیستی ارائه مجموعه قواعدی رفتاری برای علوم زیستی است تا یکی از شرایط مهم برآورده شدن اهداف مزبور تأمین شود. هدف از این نوشتار بررسی روابط موجود میان اخلاق زیستی و مراقبت های بهداشتی به عنوان یک اصل اولی حقوق بشر است. بنابراین کوشش نگارندگان همواره معطوف به این است که از دایره موضوع مورد بررسی خارج نشوند و مگر بنا به ضرورت به مصادیق و جزئیات نپردازند. در بررسی حاضر پس از بررسی مفهوم اخلاق زیستی سعی در روشن ساختن ارتباطات آن با مراقبت های بهداشتی افراد انسانی شده است و در قسمت آخر ضمن بررسی برخی اسناد مربوط به حقوق بشر و اخلاق زیستی سعی میشود تا اشاره مختصری به موادی که حقوق بشر را در قلمرو اخلاق زیستی وارد میکنند صورت گیرد.

ادرس: فصلنامه حقوق پزشکی /سال اول/شماره اول /تابستان 1386

رابطه حقوق بشر و اخلاق زیستی

دیدگاه‌های متفاوتی در مورد رابطه حقوق بشر و اخلاق زیستی وجود دارد. گرچه حقوق و اخلاق زمینه‌های متفاوتی هستند، اما اعلامیه‌ها و اسناد مربوط به اخلاق زیستی باید مطابق با حقوق بشر الزام‌آور بین‌المللی باشند.

مطابق بند 11 گزارش 8 دبیرکل سازمان ملل متحد در مورد حقوق بشر و اخلاق زیستی که در مجمع عمومی مورخ 21 نوامبر 2001 ارائه شد «اخلاق زیستی و حقوق بشر دو رشته‌ای هستند که اغلب به طور جداگانه به آنها پرداخته می‌شود ولی اهداف مشابهی دارند». مشارکتهای اخلاق زیستی در ارائه منابع و اطلاعات به نهادهایی که وظیفه تحقق حقوق بشر مربوط به حق به سلامت را دارند می‌تواند مفید باشد.

تفاوت مفهومی اصلی میان حقوق بشر و اخلاق زیستی در این است که مسائل و بحث‌های مربوط به اخلاق زیستی به طور عمده بر تفاوت‌های موجود در نظام‌های ارزشی زیربنایی خود مبتنی هستند؛ حال آنکه حقوق بشر که معیار مشترک مورد پذیرش تمامی ملل است به عنوان معیار حقوقی الزام‌آور برای نوع بشر شناخته شده است. (Conde, 1999. P.26).

رابطه اخلاق زیستی و اخلاق پزشکی:

جسم انسان و یکی از رشته‌های دانش، گفتمان و مطالعه که به آثار فلسفی و اخلاقی برخی از روش‌ها و شیوه‌های زیست‌شناختی و برخی فناوری‌ها که بر حیات انسان تأثیر می‌گذارند مرتبط می‌شود. مثال‌های بارز آن عبارتند از شبیه‌سازی، تحقیق در پیشینه سلول‌ها، تهیه نقشه ژنوم انسانی و نحوه درمان بیماران علاج‌ناپذیر. هر موضوع اخلاق زیستی به نحوی به یکی از حقوق بشر یا حتی تعداد بیشتری از آن اشاره دارد (Conde, 1999، ص 26) در بند 17 یادداشت

توضیحی اجلاس بین‌المللی کارشناسان برای تهیه متن پیشنهادی اعلامیه هنجارهای جهانی اخلاق زیستی که بعدها تبدیل به اعلامیه حاضر اخلاق زیستی و حقوق بشر شد نیز تعریفی از اخلاق زیستی وجود دارد. مطابق این تعریف:

«اخلاق زیستی يك زمینه نظاممند، کثرت‌گرا و میان‌رشته‌ای تحقیق است که مستلزم مسائل اخلاقی نظری و عملی مطرح‌شده توسط پزشکی و علوم مربوط به حیات به گونه‌ای است که بر موجودات انسانی و رابطه بشریت با حیات در کره زمین اعمال می‌شود.»

به عبارت دیگر اخلاق زیستی یا اخلاق پزشکی همانا مطالعه و اعمال ارزش‌ها، حقوق و تکالیف اخلاقی در زمینه‌های درمان و تحقیق پزشکی است. تصمیمات پزشکی مستلزم رعایت مسائل اخلاقی هر روزه در وضعیت‌های گوناگونی (همچون روابط میان بیمار و پزشک، مراقبت پزشکی از انسان و حیوانات در آزمایش‌های پزشکی، چگونگی اختصاص منابع اندک پزشکی، مسائل پیچیده‌ای که آغاز و پایان حیات انسان را در بر می‌گیرند، شیوه پزشکی بالینی و تحقیق در علوم مربوط به حیات) مطرح می‌شوند. ریشه اخلاق پزشکی به یونان باستان باز می‌گردد؛ ام^{۱۴} در قرن بیستم بود که این مقوله اهمیت زیادی یافت.

جهان معاصر به موجب توسعه ی فلسفه، علم و تکنولوژی دنیامدار مخرب با هویت مدرن و پستمدرن، بیش از هر زمان دیگری به توسعه ی اخلاق و حقوق از جمله اخلاق و حقوق زیستی با رویکرد و مبانی عرفانی، اسلامی، نبوی و علمی اصیل نیازمند است.

اخلاق زیستی در پی پاسخ به سؤالاتی اخلاقی است که در حوزه ی زیست شناسی، طب و زیست فناوری های نوین ایجاد شده است و در این راستا، به کارگیری اخلاق در عمل را دنبال می نماید و در این عرصه، اخلاق زیست محیطی نیز درباره ی چگونگی رفتار انسان با محیط پیرامونی او بحث می کند.

به دیگر بیان، انسان علاوه بر رابطه ای که با خداوند سبحان، با خود و نیز با دیگر انسان ها دارد، رابطه ای ویژه نیز با پیرامون و محیط زیست (Environment) دارد و بر همین اساس، باید برای این رابطه، مجموعه ای از احکام و دستورالعمل های اخلاقی در نظر گرفته شود که از آن می توان تحت عنوان **بهداشت فردی**

«اخلاق محیط زیست (Environmental Ethics)» نام برد.

نظریات اخلاقی در این عرصه

همه ی نظریات اخلاقی، مبتنی بر جهان بینی؛ یعنی نوع نگاه به هستی، طبیعت و انسان است و طبعاً بنیادی ترین و مهمترین پرسش های پیش روی آدمی در این باره، باید به درستی پاسخ داده شود تا نظریه ی اخلاقی درست سامان بیابد.

داشتن آفریننده یا تصادفی بودن آن، غایت داشتن یا بی هدفی، مادی محض یا درهم پیچیده ی مادی و معنوی، ارزش داری یا بی ارزشی طبیعت و رابطه ی انسان با آن، کمال و سعادت انسانی و بسیاری دیگر از جمله سؤال هایی است که نیازمند پاسخی درخور و شایسته است.

در باب نظریات اخلاق زیستی، و حق اخلاقی انسان و زیست، تاکنون مبتنی بر مکاتب مختلف، نظریات گوناگونی مطرح شده است:

الف) نظریه ی انسان‌مدار (anthropocentric, human center) از میان موجودات طبیعی، فقط انسان را دارای ارزش می‌داند و حتی برای او ارزش ذاتی (Intrinsic Value) اثبات می‌کند که بر اساس آن، انسان دارای شأن و حق اخلاقی است و سایر موجودات طبیعی، یا بی‌ارزش‌اند یا حداکثر دارای ارزش ابزاری‌اند. (Instrumental Value) پس هر نوع رفتار انسان با طبیعت، اخلاقاً فاقد اشکال است.

ب) نظریه ی حیوان‌مدار (Animal Liberation, zoo centrism) از میان موجودات هستی، برای انسان و حیوانات قابل به ارزش و شأن اخلاقی است.

ج) نظریه زیست (حیات) مدار (Biocentrism, extensionism) همه ی موجودات زنده، اعم از انسان، حیوان و گیاه را دارای ارزش و شأن و حق اخلاقی می‌داند.

د) نظریه ی بوم‌مدار (Ecocentrism) همه ی موجودات کره ی زمین با ارزش و دارای شأن و حق اخلاقی می‌داند.

ه) نظریه ی عالم‌مدار (Universalism) همه ی موجودات عالم را ارزشمند و دارای شأن و حق اخلاقی می‌داند.

بر اساس این نظریات، دایره ی مسئولیت انسان نسبت به هستی، از محدود و کم دامنه (انسان‌مدار) تا بیش‌ترین حد و دامنه (عالم‌مدار) قلمداد شده است که طبعاً پیروی از هر کدام، نتایج ویژه ی خود را به دنبال دارد.

انسان با زیستی جاودانه، به دلیل ابتلا و آزمایش الهی (دهر: ۲؛ کهف: ۷) مورد بشارت یا بیم و انذار قرار می‌گیرد (بقره: ۲۱۳؛ فاطر: ۲۴) و عهد و میثاق الهی مبنی بر تبعیت نکردن از شیطان و شرک نورزیدن از او گرفته شده است (یس: ۶۰؛ بقره: ۸۳)، پس موجودی مختار و توانا بر انتخاب آگاهانه و ایمان یا کفر او نسبت به حق مختارانه است (کهف: ۲۹ و ۴۲) و از همین رو، مورد بازپرسی نعمت‌ها قرار می‌گیرد (تکواثر: ۸) و مسئول است (صافات: ۲۴). پس کمال او نیز اختیاری است و همین ارزش اختیاری، واجد حسن و قبح است و اتّصاف به اخلاقی بودن یا غیر اخلاقی بودن می‌یابد. پس بحث از ارزش، حق و مسئولیت اخلاقی، فقط در باره ی انسان معنا و مفهوم خواهد داشت.

از منظر قرآن کریم، کاری واجد ارزش اخلاقی است که واجد دو شرط اساسی باشد تا او را به سعادت و کمال نهایی برساند:

الف) برخاسته از ایمان به خداوند و روز قیامت

ب) در چارچوب دستورات شرع مقدس اسلام.

هر آدمی واجد سه گونه زیست در دنیا است:

الف) زیست بیولوژیکی: در زیست دنیایی و زندگی طبیعی خود، نیازمند بدن است و با نوعی اشتراک میان انسان، حیوان و گیاه به تغذیه، نمو و تولید نیازمند است.

ب) زیست حیوانی: آدمیان در نقطه‌ی مشترکی با حیوان، از عواطف و احساسات برخوردار است.

ج) زیست انسانی: آدمی در حیات انسانی خود، از یک سود مبتنی بر داده‌های عقل و وحی، جزم علمی درباره‌ی جهان و موجودات ویژه‌ی آن پیدا می‌کند و از سوی دیگر، در باب کیفیت تعامل درست با خدا، خود، جهان و دیگران، عزمی عملی می‌یابد و رسالت تأمین این حیات معنوی انسانی برای فرد و جامعه را اخلاق بر عهده دارد که با راهنمایی‌های وحی، سامان درست را برای زندگی بشری ترتیب می‌دهد

در این عرصه، گذشته از فضایل و مفاهیم عام اخلاقی، نظیر تقوا و پروا پیشگی، امانت‌داری، شکرگزاری، عدالت‌ورزی، اصلاح، اعتدال و میانه‌روی و قناعت، که در اخلاق زیستی لازم‌الرعايه است، می‌توان از پاره‌ای احکام سخن گفت که در متون و منابع دینی آمده است.

در مورد وظایف و دستورات بهداشتی دین اسلام نوشته شود.

احکامی در این عرصه مطرح است:

خلاصه این که: پیشرفت های علمی بشر در حوزه ی علوم زیستی و فن آوری های نوین به انسان معاصر توانایی های فراوانی بخشیده که هم امیدوار کننده و هم بیم افزا است که توجه به اخلاق زیستی همراه با التزام درونی و البته قواعد نگهدارنده ی بیرونی را می طلبد تا آرامش را در کنار آسایش به او عطا کند و با ممانعت اخلاقی از استفاده ی ابزاری از انسان به عنوان غایت بالذات، نظام طبیعی جهان و حیات انسانی را از انواع خطرهای ناشی از پیشرفت علمی حفظ نماید.

مراقبت های سلامتی اولیه (PHC) برای بیش از سه دهه به عنوان یک استراتژی جهانی برای حصول اطمینان از تأمین سلامت برای همه ی مردم اعلام شده است. در طی سالیان اخیر، علی رغم توجه به مباحث اخلاق زیستی کمتر به موضوعات اخلاقی، حیطه ها و پیامدهای آن ها در سطح اجتماعی و سلامت عمومی پرداخته شده است. دست اندرکاران و سیاست گذاران بهداشت عمومی همواره با مسائل اخلاقی و شاخصه های PHC مواجه می شوند و باید آن ها را حل و فصل کنند. ماهیت سلامت عمومی، تمرکز بر جمعیت و جوامع است و در سلامت عمومی، تنش بین اتونومی افراد و مسئولیت در قبال دیدگاه ها و نیازهای جوامع و مردم برجسته تر است. همچنین، مسائل مربوط به عدالت اجتماعی، از جمله تخصیص عادلانه ی منابع محدود بیش تر نمایان می شود.

در زمینه ی سلامت عمومی، مسائل اخلاقی اولیه نگرانی از تنشی را بیان می کنند که بین حقوق و منافع افراد و منافع جامعه وجود دارد. از جمله در سیاست ها و برنامه های مربوط به آزمایش یا گزارش اجباری بیماری ها. چنانچه یک داوطلب سالم یا بیمار، حق دارد به طور کامل در مورد خطرات و فواید پژوهش آگاه شود افراد سالم کل جمعیت نیز از این حق برخوردارند که اگر موضوع خدمات و برنامه های پیشگیری قرار گیرند، آگاهی کافی به دست آورند. به هر حال، چالش های جدیدی در حیطه ی سلامت عمومی مانند تخصیص منابع در سطح کلان سیستم سلامتی، علوم و تکنولوژی های جدید، طرح ژنوم انسانی و جمع آوری و تجزیه و تحلیل حجم عظیم اطلاعات به وجود آمده است. در طول 20 سال گذشته و بیش تر، بدنه ی جامع اخلاق زیستی در چالش های اخلاقی در سطح فردی تکامل یافته است. برای مثال، در رابطه با تصمیم گیری پایان عمر، سقط جنین یا تحقیقات پزشکی. با این حال، بسیاری از چارچوب های تأسیسی و اصول در اخلاق زیستی استفاده نسبتاً محدودی در سطح جمعیت دارند. اخلاق مدت طولانی است که به عنوان زیر بنای مراقبت های سلامتی اولیه شناخته شده است و در حالی که درک از اخلاق در حمایت از بسیاری از مراقبت های بهداشتی و پژوهش ها توسعه داده شده است، تلاش اندکی برای تدوین چارچوب اخلاقی متمرکز در مراقبت های سلامتی وجود دارد. در حال حاضر کدهای اخلاق در پژوهش، اخلاق زیستی، اخلاق سیاست عمومی و اخلاق عمومی تدوین شده است و لازم است محققان اخلاق زیستی در مورد چارچوب ها و رویکردهایی که ممکن است به طور خاص در حیطه ی مسائل اخلاقی در زمینه ی مراقبت های بهداشتی به وجود آیند تمرکز بیشتری داشته باشند، چراکه تفکر در مورد ارزش های گروهی جوامع یا حتی کل جامعه اغلب ممکن است به تأکیدات مختلف در تجزیه و تحلیل اخلاقی و نتیجه گیری های مختلف در مورد اعمال اخلاقی مناسب منجر شود. لذا مطالعه ی حاضر

مطالعه‌ای تطبیقی در بین چارچوب‌های اخلاقی کشورهای مختلف و کشور ایران در زمینه‌ی برنامه‌های مراقبت‌های بهداشتی است تا بتوان از نتایج آن در تدوین چارچوب اخلاقی مناسب برای تصمیم‌سازی اخلاقی در چالش‌های مراقبت‌های بهداشتی، تدوین و ارائه‌ی راهنمایی در چگونگی تخصیص منابع در مراقبت‌های بهداشتی و ارائه‌ی چارچوبی اخلاقی برای بررسی دقیق سیاست‌ها و برنامه‌های مراقبت‌های بهداشتی، بهره‌ی لازم گرفته شود.

ادرس: مقاله اخلاق زیستی در بیوتکنولوژی ، مرکز همایش های بین المللی

ادرس: فصلنامه حقوق پزشکی /سال اول/شماره اول /تابستان 1386